

**Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Litere
Școala Doctorală de Studii Filologice**

**Themes, Characters' relationships and Place
in Athol Fugard's Plays**

Rezumatul tezei de doctorat

**Îndrumător științific,
Prof. univ. dr. Albu, Rodica**

**Doctorandă,
Milea I. Octaviana (căs. Motoc)**

Iași, 2023

**Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Litere
Școala Doctorală de Studii Filologice**

**Themes, Characters’ relationships and Place
in Athol Fugard’s Plays**

**(„Teme, relații între personaje și coloratură locală în
piesele lui Athol Fugard”)**

**Îndrumător științific,
Prof. univ. dr. Albu, Rodica**

**Doctorandă,
Milea I. Octaviana (căs. Motoc)**

Iași, 2023

Anunț

La data de 15 iunie 2023, ora 12.00, în **LABORATOR C**, drd. **MILEA OCTAVIANA** (căs. **MOTOC**) va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul “**THEMES, CHARACTERS’ RELATIONSHIPS AND PLACE IN ATHOL FUGARD’S PLAYS**”, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

- Prof. univ. dr. **Rodica DIMITRIU**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător științific:

- Prof. univ. dr. **Rodica ALBU**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți:

- Prof. univ. dr. **Odette BLUMENFELD**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași;
- Prof. univ. dr. **Michaela MUDURE**, Universitatea „Babes Bolyai” din Cluj-Napoca;
- Conf. univ. dr. **Sabina Maria DRAGA-ALEXANDRU**, Universitatea București

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere.

CUPRINS

Introduction

Chapter I. The Historical, Political, and Cultural Contexts of Apartheid and Post-Apartheid South Africa

- I.1. The rise of Apartheid and its effects
- I.2. Ways of standing against Apartheid
 - I.2.1. White Opposition
 - I.2.2 Black Opposition
 - I.2.2.1. ANC (African National Congress)
 - I.2.2.2. PAC (Pan Africanist Congress of Azania)
 - I.2.3 South Africa's freedom fighters
 - I.2.3.1 Gandhi and Satyagraha in South Africa
 - I.2.3.2 Steven Biko, NUSAS and the Black Consciousness Movement
 - I.2.3.3. Nelson Mandela, from prisoner to president
- I.3. The end of Apartheid and a new beginning for South Africa
 - I.3.1. The Post-apartheid period
 - I.3.2. The Truth and Reconciliation Commission
- I.4. South African Theatre
 - I.4.1. Theatre as witness to Apartheid
 - I.4.2. Censorship and Athol Fugard's white privilege
- I.5 Conclusions

Chapter II. Themes in Athol Fugard's plays

- II.1. Apartheid's politics and legislation in Athol Fugard's plays
 - II.1.1. Racial discrimination, 'The Natives' Land Act and the Immorality Act in *Blood Knot*

II.1.2. Pass laws in *Sizwe Bansi is Dead*

II.1.3. The Immorality Act in *Statements after an Arrest under the Immorality Act*

II.2. Complex relationships of power and the significance of betrayal

II.3. The One-Other dichotomy, dehumanization and the search for identity

II.4. The acceptance of Otherness in *The Train Driver*, *The Painted Rocks at Revolver Creek*, and *Have you Seen Us?*

II.5. Conclusions

Chapter III. Characters' relationships

III.1 The bond between people of different races

III.1.1 Sam, the black surrogate father for the white boy in *'Master Harold'... and the Boys*

III.1.2. A Yin and Yang friendship destroyed by boycotts

III.1.3. *Playland*, the Land of Confessions and Reconciliation

III.1.4. Love stories painted in Black and White

III.2. The relationship between different generations in apartheid and post-apartheid plays

III.2.1. Human relationships governed by poverty and hopelessness in *Victory*

III.2.2. The power of theatre in *Exits and Entrances*

III.2.3. Blood relationships in *The Shadow of the Hummingbird*, *Valley Song* and *Coming Home*

III.2.4. The gap between generations in *My Children! My Africa!*

III.3. Conclusions

IV. The female characters' resistance to patriarchal ideologies in Athol Fugard's plays

IV.1. Milly, the dogged/tenacious female character from *People Are Living Here*

IV.2. Hester, the surviving prostitute from *Hello and Goodbye*

IV.3. Elsa and Miss Helen, Fugard's remarkable duo in *The Road to Mecca*

IV.4. Lena's awakening and self-discovery in *Boesman and Lena*

IV.5. Frieda's love for the black skin in *Statements After an Arrest Under the Immorality Act*

IV.6. *My Life*, an experiment with and about young women

IV.7. Female characters' *courageous pessimism* versus male characters' weakness

IV.8.. Laughter: the female characters' safety net

IV.9. Childlessness

Chapter V Characters' identity shaped by place and borders

V.1. South Africans' bond with their land and its effects: *place attachment* and *place identity* in Fugard's *Valley Song*

V.2. *The Island*: prison as the Place of the oppressed

V.3. Township: a South African ghetto

V.3.1. *No-Good Friday*: a play about the struggle of survival in a township

V.3.2. *Nongogo*: a play about the dark secrets of a township

V.3.3 Sophiatown, a South African Harlem, and its destruction

V.4. Conclusions

Concluding remarks

Outlook

Bibliography

Rezumatul tezei de doctorat

Themes, Characters' relationships and Place in Athol Fugard's Plays

(„Teme, relații între personaje și coloratură locală în
piesele lui Athol Fugard”)

Cuvinte cheie: teatru, apartheid, rasă, abuz, traumă, segregare rasială, opresiune, alteritate/otherness, putere, identitate, martor, courageous pessimism/supraviețuire, place identity, place attachment.

Motivația alegerii temei, obiective și metode de cercetare

Într-o succesiune de cinci capitole, această teză de doctorat oferă o incursiune în analiza a unui număr mare de piese de teatru scrise de către dramaturgul sud-african Harold Athol Lanigan Fugard, având ca obiectiv principal crearea unei punți de legătură între contextul istorico-social și cultural și identitatea personajelor construită în urma influențelor acestui context.

Athol Fugard este considerat unul dintre cei mai importanți dramaturgi ai secolului al XX-lea a cărui activitate artistică a fost răsplătită cu premiul Tony (2011) și premiul Golden Plate oferit de Academy of Achievement (2014). El ocupă o poziție proeminentă în peisajul cultural al Africii și se bucură de apreciere națională și internațională pentru originalitatea ideilor

sale, creativitatea și perspectiva sa unică. Rafinamentul său artistic, marele dialog teatral și perspectiva sa experimentală au condus la recunoașterea internațională a lucrărilor sale.

În ciuda acestor aspecte, există o convingere puternică conform căreia el nu a primit atenția critică pe care o merită. Există doar câteva cărți dedicate în întregime lui Athol Fugard; acest număr este completat de numărul de interviuri oferite, eseuri și articole din reviste.

Prezenta teză urmărește să ofere o completare a acestui domeniu prin studierea și analiza unui număr mare de piese scrise de Athol Fugard, inclusiv a celor mai recente piese ale sale care nu au fost incluse în niciun studiu până în prezent.

Ținând cont că în anul 1976 scenograful român Vittorio Holtier a montat prima piesă sud africană prezentată în România, *Sizwe Bansi a murit* de Athol Fugard, iar acesta a fost urmat în anul 2015 doar de către regizoarea Geanina Herghelegiu care, împreună cu scenograful Victor Diaconu, a realizat punerea în scenă a piesei *Drumul spre Mecca* la teatrul Nottara, putem declara că Athol Fugard, un dramaturg de o imensă valoare internațională, este încă nedescoperit de către publicul romanesc. Astfel că, prezenta lucrare, reprezentând prima teză de doctorat din Romania care tratează această tematică, își propune să îmbogățească aria românească de specialitate în ceea ce privește Africa de Sud și dramaturgul sud-african Athol Fugard și să deschidă noi orizonturi pentru viitoare proiecte și studii în domeniu.

În cazul tezei de față, am urmărit selectarea unor piese de teatru care să surprindă și să demonstreze evoluția lui Athol Fugard ca artist, complexitatea și originalitatea stilului, dar și să ilustreze cele mai

importante perioade din istoria Africii de Sud și impactul lor asupra formării identităților personajelor. Piesele care nu au fost incluse în prezentul document nu sunt mai puțin importante, ci mai degrabă unele dintre ele merită o cercetare proprie (*Dimetos* sau *Captain Tiger*), în timp ce altele ar trebui analizate dintr-o perspectivă diferită (*A Place with the Pigs*).

În ceea ce privește metodologia de cercetare am pornit de la documentarea teoretică și contextualizarea problemelor ridicate de existența apartheidului, urmând ca în următoarea parte a lucrării să apelăm la o analiză a pieselor de teatru care compun corpusul de lucrări propuse. Metodologia cercetării a cuprins activități de documentare, prelucrare, analiză și interpretare a informațiilor. În realizarea acestui demers ne-am folosit cu precădere de sinteze, analize, descrieri, comparații și analogii. În cadrul analizei pieselor de teatru, am folosit metoda inductiv-deductivă, metoda descriptivă și metoda comparativ-istorică.

Structura tezei

Teza de față este organizată în cinci capitole, dintre care primul capitol este teoretic, oferind atât un context socio-istoric apartheidului sud-african, cât și o trecere în revistă a momentelor cheie din istoria Africii de Sud, evenimente ce l-au influențat pe dramaturgul nostru în construirea unor piese de teatru remarcabile și a unor personaje complexe.

Pornind de la teoria conform căreia o operă literară nu poate fi pe deplin înțeleasă fără o plasare într-un context istoric, social, politic sau cultural, lucrarea de față începe cu o abordare teoretică a contextului istorico-

social în care piesele de teatru analizate au fost scrise și publicate.

Rasa și segregarea rasială au reprezentat întotdeauna două aspecte problematice ale societății sud-africane. Potrivit lui Leon Louw și Frances Kendall (*South Africa: The Solution*, 1986), problema rasei în spațiul sud-african a început în 1650 cu sosirea primilor coloniști și stabilirea primei colonii, Cape Town. În primul capitol al acestei teze, ne ocupăm de o scurtă, dar necesară istorie a Africii de Sud. Datele și evenimentele cuprinse în acest capitol sunt cruciale pentru viitoarea noastră investigație. În acest capitol, accentul este pus pe perioadele care au influențat cel mai puternic scrierile lui Athol Fugard: apartheidul și post-apartheidul.

Scopul primului capitol este de a evidenția cele mai notabile și eficiente metode folosite în lupta împotriva apartheidului și, în plus, de a observa contribuțiile unor personalități (Mahatma Gandhi, Steven Biko și Nelson Mandela) care, prin acțiunile lor, au schimbat o întreagă națiune.

În plus, ceea ce este de asemenea evidențiat în acest capitol este impactul teatrului în perioada apartheidului. Teatrul a fost folosit pentru a construi unitate între toți sud-africanii, indiferent de rasă, și pentru a crea o identitate sud-africană imparțială. Dramaturgul nostru și-a dedicat viața teatrului și îl consideră un spațiu prețios și sacru în care realitatea și visele se îmbină. A reprezentat martorul de care Africa de Sud avea nevoie în acea perioadă.

În ultima parte a acestui capitol, ne concentrăm pe un aspect controversat: rasa lui Athol Fugard și dreptul său, ca scriitor care aparține unei societăți privilegiate, de a scrie despre persoanele de culoare și sentimentele de inferioritate, alteritate și invizibilitate. De-a lungul carierei sale, Fugard a fost martor la multe

atacuri și critici bazate pe faptul că aparține unei rase privilegiate, o rasă care a avut acces la educație și pe faptul că nu dobândește suficiente cunoștințe despre ce înseamnă discriminarea față de culoarea pielii. Alex la Guma, Dennis Brutus, Cosmo Pieterse, Can Themba, Todd Matshikiza, Mphahlele și Mazisi Kunene sunt doar câțiva artiști de culoare care s-au confruntat cu exilul pentru că au avut curajul să facă același lucru ca și Fugard: să-și exprime opiniile pe hârtie în timpul apartheidului. Dar, spre deosebire de Fugard, ei au devenit proscriși. Cu toate acestea, Fugard nu a ales zona de confort a pielii sale, ci mai degrabă a riscat totul și și-a folosit harul pentru a transmite un mesaj, pentru a relata povestea celor neputincioși și pentru a da voce celor amuțiți.

Întrucât unul din scopurile principale ale prezentei lucrări este de a analiza și evidenția legătura de influență reciprocă dintre piesele de teatru ale lui Athol Fugard și evenimentele socio-politice și culturale ce au afectat întreaga populație a Africii de Sud, următoarele patru capitole sunt dedicate unei analize a pieselor de teatru, a relațiilor dintre personaje, dar și a identității personajelor, toate acestea influențate de această legătură.

Al doilea capitol al prezentei teze, *Themes in Athol Fugard's Plays*, se dorește a fi o amplă analiză a pieselor și a principalelor teme pe care le-am întâlnit în unele dintre piesele sale de debut, dar și în unele din cele mai recente piese. În acest capitol ne-am concentrat pe câteva aspecte notabile, cum ar fi influența apartheidului și a legislației sale folosite pentru a asupri și îndoctrina personajele lui Athol Fugard, dar și o analiză a celor mai cunoscute piese de protest ale lui Fugard (*Blood Knot*, *Sizwe Banzi is Dead*, *Statements after an Arrest under*

the Immorality Act, A Lesson from Aloes and Boesman and Lena). Aceste piese de protest au fost scrise cu scopul precis de a apela la capacitatea populației de culoare albă de a se transpune și a empatiza cu personajele de culoare care sufereau în urma abuzurilor terifiante și discriminării la care erau supuse de către guvernul și legislația sud-africană. În urma mesajului transmis pe scenele teatrelor, populația era încurajată să reconsidere propria viziune privind argumentele care justificau menținerea sistemului și a relațiilor de subordonare inter-rasială.

Tot în acest capitol, am urmărit să identificăm modalitățile prin care colonialismul, opresiunea și rasismul au influențat viețile, acțiunile, experiențele și sentimentele personajelor. În urma impactului cu legile apartheidului al căror scop principal era dezumanizarea, personajele lui Fugard sunt condamnate să-și piardă identitatea sau să trăiască și să funcționeze pe jumătate paralizate de invizibilitatea care le este impusă. În ciuda rasismului instituționalizat și legal cu care se confruntă personajele lui Fugard, ei reușesc să supraviețuiască și, cu ajutorul abilităților lor umane, aleg să se opună limitelor impuse de acest tip de rasism.

Am continuat cu analiza impactului alterității (otherness) asupra identității ființelor umane, dar de data aceasta ne-am concentrat pe piese mai recente, cum ar fi *Have You Seen Us?* (2009), *The Train Driver* (2010) și *The Painted Rocks at Revolver Creek* (2016). Otherness, datorită caracteristicilor sale unice și diferite, tinde să fie respins și neglijat. Potrivit filozofului german Bernhard Waldenfels, *the other este un fel de contrapunct față de sine (the self)*, iar elementul crucial în relația lor este delimitarea de către sine a unei frontiere care se separă de *the other*.

Capitolul începe prin a aborda probleme care definesc doar identitatea sud-africană (politica și legislația apartheidului), dar se încheie cu o analiză a conceptului de alteritate (otherness) și a sentimentului de lipsă de apartenență și de acceptare de către cei din jur în prima piesă de teatru a dramaturgului a cărei acțiune este plasată în Statele Unite (*Have you Seen Us?*). Przentă lucrare demonstrează că abordarea tematică a lui Fugard a reușit să depășească toate barierele și frontierele. El este unul dintre artiștii sud-africani care a făcut cunoscută trauma și povestea unei culturi în întreaga lume.

Al treilea capitol urmărește, așa cum este anunțat încă din titlu, explorarea relațiilor dintre personajele din piesele de teatru incluse în această teză. La început, Fugard a experimentat cu piese care includeau un număr destul de mare de personaje, cum ar fi *No Good Friday*, dar începând cu anul 1960, principala sa preocupare a fost să se concentreze asupra relațiilor intime. Ceea ce se evidențiază în piesele sale nu este acțiunea însăși, ci relația dintre personaje, așa că decizia dramaturgului de a diminua numărul personajelor din piesele sale a avut ca rezultat crearea unor relații intime, unice și pline de însemnătate. Astfel, cititorii și publicul pot deveni profund conectați cu personajele; se pot identifica cu ele și viața lor sau pot empatiza mai mult cu acestea.

Am urmărit de asemenea problematica interacțiunii dintre oameni/personaje de rase diferite. Aceasta a reprezentat un subiect de interes în contextul socio-cultural, deoarece orice tip de interacțiune de genul acesta a fost masiv afectat de rasismul instituționalizat, de legile sale și, nu în ultimul rând, de prejudecățile oamenilor.

Personajele lui Fugard se găsesc captive într-o luptă pentru supraviețuire, fie prinse în trecut, fie

paralizate în prezent. Multe dintre aceste interacțiuni dintre personaje au loc pe fundalul istoriei și culturii sud-africane, dar există unele conexiuni (relații de sânge și legăturile sau conflictele dintre generații diferite) care se dezvoltă fără a ține cont de influența socială, sporind universalitatea mesajului pieselor. Identificarea și analiza acestor conexiuni dintre personaje este inclusă în ultima parte a acestui capitol. Putem concluziona acest capitol recunoscând că cea mai mare înzestrare a lui Fugard este abilitatea de a-și analiza universul și lumea proprie și de a pătrunde în mintea umană suficient de adânc pentru a-i capta esența. El ia acest element și construiește în jurul lui cu un talent și o creativitate atât de mari încât nu scrie o piesă simplă bazată pe o relație umană, ci creează spectacole de viață care devin atractive pentru întreaga lume. Prin urmare, publicul și cititorii nu sunt doar spectatori pasivi; ei se angajează și se conectează cu personajele și sentimentele lor.

Capitolul patru este dedicat celui mai complex personaj al lui Fugard: femeia. Personajele feminine create de Fugard sunt toate modelate și influențate de admirația pe care acesta i-o poartă mamei sale. Majoritatea personajelor sale feminine se luptă pentru supraviețuire. Ele se răzvrătesc și condamnă sistemul; ele sunt capabile să evolueze și să-și găsească libertatea, identitatea și vocea. Personajele feminine ale lui Fugard nu sunt femei realizate; le lipsesc fericirea și împlinirea, cele mai multe dintre ele sunt fără copii și nu le este niciodată permis să-și uite poziția în societatea patriarhală din care fac parte.

Complexitatea personajelor feminine se datorează influenței lui Camus asupra procesului creativ al lui Fugard. Analiza noastră din acest capitol se bazează pe conceptul *courageous pessimism*; un concept propus de către Camus și construit în jurul dorinței

umane de a-și păstra demnitatea și integritatea, indiferent de circumstanțe. Astfel, într-o societate condusă de puterea masculină și bazată pe ideologia că femeile sunt inferioare bărbaților și ar trebui să-și accepte poziția de soții umile și de mame iubitoare, personajele feminine construite de Fugard îndrăznesc să forțeze cititorii și publicul să accepte o perspectivă diferită. Asemenea lui Sisif, personajele feminine sunt suficient de curajoase pentru a-și îmbrățișa imperfecțiunile și pentru a lupta pentru supraviețuire.

De-a lungul anilor, filosofii, eseistii, feminisții și oamenii obișnuiți au încercat să răspundă sau să-și exprime opinia cu privire la a întrebare semnificativă pe care aceasta capitol o abordează: *o femeie fără copii este inferioară uneia cu copii?*. De-a lungul istoriei, bărbații nu au fost niciodată definiți de statutul lor de tați, dar femeile au fost întotdeauna studiate în funcție de capacitatea lor de reproducere. În această parte a capitolului subliniem relevanța îndatoririlor femeilor într-o societate patriarhală și aducem în discuție puterea unei societăți de a denigra imaginea unei femei care decide să avorteze.

După o analiză a trăsăturilor personajelor feminine și a experiențelor acestora concluzionăm, așadar, că deși maternitatea este definită ca procesul complex care afectează și influențează viața tuturor femeilor din întreaga lume, indiferent dacă aleg să o respingă sau să o îmbrățișeze, personajele feminine ale lui Athol Fugard nu sunt definite de statul de mamă, ci sunt definite de puterea lor herculeana de a-și controla propriul destin.

Ultimul capitol are ca obiectiv principal stabilirea unei punți de legătură între identitatea personajelor și spațiul cărora îi aparțin aceste personaje. Analiza noastră se bazează pe conceptul *place identity*, un concept care

promovează teoria conform căreia identitatea unei persoane este modelată datorită influenței mediului sau spațiului căruia îi aparține personajul. Acest concept a fost introdus de nume importante în psihologie: Harold M. Proshanski și Abbe K. Fabian, și Rober Kaminoff, și, potrivit studiului lor, experiențele de zi cu zi care au loc în diferite locații sunt cele care contribuie la nașterea sentimentelor și la dezvoltarea identității personajelor.

De asemenea, am inclus în ultima parte a acestui capitol un cadru teoretic despre originea și istoria ghetoului, am analizat și comparat patru tipuri de ghetouri: primele ghetouri evreiești, ghetourile naziste, cele afro-americane și, nu în ultimul rând, cele sud-africane, cunoscute sub denumirea de *townships*.

Concluzii

În concluzie, putem susține că apartheidul, un sistem rasist bazat pe separare, discriminare și violență împotriva persoanelor de culoare, a contribuit, în mod paradoxal, la dezvoltarea identității artistice a celui ce a fost numit de către revista *Time* cel mai mare dramaturg activ din lumea vorbitoare de limba engleză.

El a creat un nou tip de energie pe scenă, a contribuit la dezvoltarea dramaturgiei sud-africane prin stilul său artistic experimental care a luat naștere din contextul politic al apartheidului și, nu în ultimul rând, a făcut cunoscută trauma și identitatea sud-africană în întreaga lume. Teatrul său de protest scris în perioada apartheidului care a trezit în mod constant conștiința națională, dar și piesele sale scrise după anul 2000 în care a devenit mai introspect și a experimentat cu o gamă mai largă de teme universale, sunt încă necunoscute publicului românesc. Prin analiza temelor, relațiilor

dintre personaje, experiențelor și identității acestora, prezenta teza își propune să introducă în aria românească de specialitate un studiu despre dramaturgul sud-african Athol Fugard care la vârsta de 90 de ani este încă activ în procesul artistic.

BIBLIOGRAPHY

Primary sources

1. Fugard, Athol, *Notebooks 1960-1977*, Johannesburg: AD. Donkes/Publisher, 1983
2. --- *Playland... and Other Words*, Johannesburg: University of Witwatersrand Press, 1992.
3. --- "Recent Notebook Entries." *Twentieth Century Literature*, vol. 39, no. 4, 1993, pp. 526–40. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/441586>. Accessed 28 Oct. 2022.
4. --- *Cousins, A memoir*, New York, Theatre Communications Group, 1997
5. --- *Plays*, London: Faber and Faber Limited, 1998.
6. --- *Port Elizabeth Plays*, Oxford: Oxford University Press, 2000a.
7. --- *Township Plays*, Oxford: Oxford University Plays, 2000b.
8. --- *Interior Plays*, Oxford: Oxford University Plays, 2000c.
9. --- *Sorrows and Rejoicings*, New York: Theatre Communication Group, 2002.
10. --- *A Lesson from Aloes*, New York: Theatre Communication Group, 2003.
11. --- *My Life & Valley Song*, Johannesburg: wits Univerisy Press, 2004.

12. --- *Exists and Entrances*, New York: Dramatists Play Service Inc. 2005
13. --- *Victory*, US: Dramatists Play Service Inc., 2009a.
14. --- *The Train Driver and Other Plays*, New York: Theatre Communication Group, 2012.
15. --- *The Shadow of the Hummingbird*, New York: Theatre Communication Group, 2014
16. --- *The Painted Rocks at Revolver Creek*, New York: Theatre Communications Group Inc., 2018

Secondary sources

- Afolayan, Funso, *Culture and Customs of South Africa*, London: Greenwood Press, 2004.
- Albu, Rodica, "Masculinity versus Femininity" in *Concordia Discors vs Discordia Concors*, 6, ed. Maciucă Gina, 2014, pp. 6–17.
- Alexander, Neville, *Robben Island Prison Dossier 1964 – 1974*, Cape Town : UCT Press (Pty) Ltd, 2013.
- Altman, Irwin, Setha M. Low, *Place Attachment*, Penum Press, New York, Londra, 1992.
- Ashcroft, Bill, Tiffin Gareth, Helen Tiffin. *The Post-Colonial Studies Reader*, London: Routledge, 2003.
- *Post-Colonial Studies, The Key Concepts*, London: Routledge, 2001.
- Attridge, Derek and Rosemary Jolly, ed., *Writing South Africa: Literature, Apartheid, and Democracy, 1970-1995*, Cambridge, New York and Melbourne: Cambridge University Press, 1998.
- Barbera, Jack, ed., *Twentieth Century Literature Athol Fugard Issue*, New York: Hofstra University, 1993
<https://www.jstor.org/stable/i218633> Accessed 20 Apr. 2021.
- Barnard, Rita, *Apartheid and Beyond: South African Writers and the Politics of Place*, New York: Oxford University Press, 2007.
- Beck, Roger B., *The History of South Africa*, London: Greenwood Press, 2000.

- Beinart, William; Dubow, Saul, ed., *Segregation and Apartheid in Twentieth-century South Africa*, London: Routledge, 1995.
- Benson, Mary, Introduction, *Notebooks 1960-1977 Athol Fugard*, Johannesburg: AD. Donkes/Publisher, 1982, pp 7-8.
- Benzien, Jeffery T., *Truth and Reconciliation Commission Amnesty Hearing*, 1997, 59. https://www.justice.gov.za/trc/amntrans/capetown/capetown_benzien.htm Accessed 2 May 2022
- Blumberg, Marcia; Walder, Dennis, ed., *South African Theatre As/And Intervention*, Amsterdam: Brill Rodopi, 1999.
- Brutus, Dennis; Pieterse, Cosmo; Munro, Donald eds., *Protest against Apartheid, in Protest and Conflict in African Literature*, London: Heinemann Educational Books, 1969.
- Buntman, Fran, "Jacob Zuma's Robben Island Legacy" in *Concerned Africa Scholars*, Bulletin No. 84, 2010, pp. 62 – 65 <http://concernedafricascholars.org/docs/Bulletin84-9buntman.pdf> Accessed 15 June 2021.
- , *Robben Island and Prisoner Resistance to Apartheid*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Camus, Albert, *The Myth of Sisyphus and Other Essays*, New York: Vintage Books, 1955.
- Cardo, Michael, *The Liberal Tradition in South Africa: Past and Present* https://hsf.org.za/publications/focus/focus-65/03.%20M_Cardo%20-%20The%20Liberal%20Tradition%20in%20SA.pdf Accessed 10 May 2021
- Caufman-Blumenfeld, Odette, *Studies in Feminist Drama*, Iasi: Polirom, 1998.
- Césaire, Aimé, *Discourse on Colonialism*, New York and London: Monthly Review Press, 1972.
- Clark, Kenneth, *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power*, New York: Harper & Row Publishers, 1965.

- Collins, Michael J, “The Sabotage of Love: Athol Fugard’s recent Plays” in *World Literature Today*, Vol 57, No. 3, pp 369-371, Board of Regents of the University of Oklahoma, 1983
http://www.jstor.org/stable/40138816?seq=1#page_scan_tab_contents. Accessed 9 Nov. 2022.
- Davis, V. Geoffrey; Anne Fuchs, *Theatre and Change in South Africa*, Harwood Academic Publishers, 1996.
- Diala, Isidore, “Theatre and political struggle: Trends in apartheid South African drama“ in *Neohelicon* 33.2, 2006, 237–246.
- Dubow, Saul, “Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of Race” in *The Journal of African History* 33/2, 1992, 209-137.
- Ebewo, Patrick J, *Explorations in Southern African Drama, Theatre and Performance*, Cambridge Scholars Publishing, 2017.
- Fanon, Frantz, *Black Skin, White Masks*, London: Pluto Press, 1986.
- Fatton, Robert, Jr., *Black Consciousness in South Africa*, Albany: State University of New York Press, 1986.
- Foley, Erin; Matheis, Robert; Schaefer, Charles, “Effect of Forced Laughter on Mood” in *Sage Journals*, 2002
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.2466/pr0.2002.90.1.184> Accessed 18 June. 2021.
- Forman, Robert E., *Black Ghettos and Slums*, New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1971.
- Foucault, Michel, *Discipline and Punish The birth of the Prison*, New York: Random House, 1995.
- , *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*, New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 1980.
- Fourie, Charles J., *Introduction to New South African Plays*, Twickenham: Aurora Metro Publications, 2006, 9–16.
- Gandhi, Leela, *Postcolonial Theory: a Critical Introduction*, New York: Columbia University Press, 1998.
- Gillespie, Rosemary, “Childfree and Feminine” in *Gender and Society* Vol. 17 No. 1, February 2003, 122-136

- Goldman, Wendy Z.; Trotter, Joe William Jr., “Introduction: The Ghetto Made and Remade” in *The Ghetto in Global History: 1500 to the Present* ed. by Wendy Z. Goldman and Joe William Trotter, Jr., New York: Routledge, 2018, pp. 1 – 21.
- Gramsci, Antonio, *Selection from the Prison Notebooks*. London: ElecBook, 1999.
- Gray, Stephen, ed., *File on Fugard*, London: Methuen Drama, 1991.
- , ed., *Athol Fugard*, Johannesburg: McGraw-Hill Book Company, 1982
- Gordimer, Nadine, “Literature and Politics in South Africa” in *Southern Review*, VII: 3, 1974, p. 216.
- Hall, Stuart, *Introduction: Who Needs ‘Identity’?*, 2000
http://pages.mtu.edu/~jds Slack/readings/CSReadings/Hall_Who_Needs_Identity.pdf Accessed 9 September 2020
- Hauptfleisch, Temple; “The Shaping of South African Theatre: An overview of Major Trends” in Arndt and Berndt *Words and Worlds. African Writing, Literature, and Society- A Commemorative Publication in Honor of Eckhard Breitinge*r, Africa World Press, 2007.
- Hecht, David, “The Neural Basis of Optimism and Pessimism” in *Experimental Neurobiology* September 2013, 173–199.
- Henrard, Kirstin, *The Internally Displaced South Africa. The Strategy of Forced Removals and Apartheid* <https://www.law.kuleuven.be/apps/jura/public/art/32n4/henrard.pdf> Accessed 7 Dec 2021.
- Hirschmann, David, „The Black Consciousness Movement in South Africa” in *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 28, No. 1, Cambridge University Press, 1990, p. 1-22 <http://www.jstore.org/stable/160899> Accessed 7 Dec 2021.
- Hubert, Werner, “Transformations of Beckett: the case of Athol Fugard” in *Literator 10*, No.3, West Germany: University of Paderborn, November 1989, p. 48-54.

- Huddleston, Trevor, “Sophiatown” in *Sophiatown Renaissance: A Reader*, ed. by Ntongela Masilela, 1956 pp. 37 – 52. <http://pzacad.pitzer.edu/NAM/general/essays/Sophiatown%20Reader%20Real.pdf> Accessed 2 Dec 2021.
- Ireland, Mardy S, *Reconceiving Women: Separating Motherhood from Female Identity*, New York: The Guilford Press, 1993.
- Isherwood, Charles, *A Novice’s-Eye View of Life and Sense in Theater*, 2007, <https://www.nytimes.com/2007/04/05/theater/reviews/05exit.html>
- Jürgens, Ulrich; Donaldson, Ronnie; Rule, Stephen; Bähr, Jürgen, “Townships in South African Cities – Literature Review and Research perspectives” in *Habitat International*, No. 39, 2013, pp. 256–260.
- Kallen, Stuart A., *Open the Jail Doors – We Want to Enter: the Defiance Campaign Against Apartheid Laws, South Africa, 1952*, Minneapolis: Twenty First Century Books, 1955.
- Kavanagh, Robert, *Theatre and cultural struggle in South Africa*, London: Zed Books, 1985.
- Kelly, Maura, “Women’s Voluntary Childlessness: A Radical Rejection of Motherhood?” in *Women’s Studies Quarterly* 37, 2009, 157–171.
- Kock, Leon, *Reckoning with Athol Fugard*, 2014, pp 67 – 80 https://www.academia.edu/15904248/Reckoning_with_Athol_Fugard Accessed 9 May 2022.
- Lewicka, Maria, “Place Attachment, Place Identity, and Place Memory: Restoring the Forgotten City Past”, in *Journal of Environmental Psychology*, No. 28, 2008, pp. 209 – 231.
- Lippitt, John (1991) Philosophical perspectives on humour and laughter, Durham theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/6201/> Accessed 10 May 2021
- Lodge, Tom, *Sharpeville, a Massacre and its Consequences*, New York; Oxford University Press, 2011.

- Losambe, Lokangaka and Sarinjeive, *Pre-colonial and Post-colonial Drama and Theatre in Africa*, NAE (New Africa Education), 2001.
- Louw, Leon; Kendall, Frances, *South Africa: The Solution*, Amagi Publications, 1986.
- Low, Setha M.; Altman, Irwin, “Place Attachment: A conceptual Inquiry” in *Place Attachment* eds. Irwin Altman and Setha M. Low, New York: Plenum Press, 1992, pp. 1 – 2.
- Mandela, Nelson, *Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1995.
- Manzanas, Ana, ed., *Border Transits. Literature and Culture across the Line*. Amsterdam: Rodopi B.V, 2007.
- Materra, Don, “Other Faces of Kofifi” in *Sophiatown Renaissance: A Reader*, ed. by Ntongela Masilela, 1987 pp. 227 – 238.
<http://pzacad.pitzer.edu/NAM/general/essays/Sophiatown%20Reader%20Real.pdf> Accessed 16 July 2022
- Masekela, Hugh, “This is America” in *Sophiatown Renaissance: A Reader*, ed. by Ntongela Masilela, 2004, pp. 307 – 335.
<http://pzacad.pitzer.edu/NAM/general/essays/Sophiatown%20Reader%20Real.pdf> Accessed 15 July 2022
- Maylam, Paul; “Explaining the Apartheid City: 20 Years of South African Urban Historiography” in *Journal of Southern African Studies*, vol.21, no. 1, March 1996, pp. 19 – 38. <http://www.jstor.org/stable/2637329> Accessed 8 Apr. 2020
- McIntosh, Peggy, *White Privilege and Male Privilege: A Personal Account of Coming to See Correspondences Through Work in Women's Studies* (1988) <https://www.collegeart.org/pdf/diversity/white-privilege-and-male-privilege.pdf> Accessed 14 March 2023.
- Mda, Z. 2002. “South African Theatre in an Era of Reconciliation” in: Harding. Frances (ed.) *The*

- Performance Arts in Africa*. New York: Routledge. 279–289.
- Merrett, Christopher, “Detention without Trial in South Africa The Abuse of Human Rights as State Strategy in the late 1980's” in *Africa Today*, Vol. 37, No. 2, 1990, 53-66. <https://www.jstor.org/stable/4186652>
- Merrett, Christopher, “The Witness.” *News24* January 31, 2014. <https://www.news24.com/Archives/Witness/50-years-ago-20150430> Accessed 5 May 2018
- Middeke, Martin; Homann, Greg; Schnierer, Peter, *The Methuen Drama Guide to Contemporary South African Theatre*, New York: Methuen Drama, 2015.
- Mitra, Zinia, *The concept of Motherhood in India: Myths, Thories and Realities*, London: Cambridge Scholars Publishing, 2020.
- Mphahlele, Ezekiel, *Voices in the Whirlwind*, London: The Macmillan Press, 1972.
- Mungazi, Dickson A., *In the Footsteps of the Masters: Desmond M. Tutu and Abel T. Muzorewa*, London: Praeger, 2000.
- Nakasa, Nat, “Writing in South Africa” in *Sophiatown Renaissance: A Reader*, ed. by Ntongela Masilela, 1963 pp. 586 – 595. <http://pzacad.pitzer.edu/NAM/general/essays/Sophiatown%20Reader%20Real.pdf> Accessed 10 Febr. 2021
- Nicholls, Brendon, *Nadin Gordime's July's People: A Routledge Study Guide*, New York: 2011.
- Nietzsche, Frederich, trans. R.J. Hollingdale, New York: Vintage Books, 1968
- Njoki, Mwihi Margaret and Ogogo, Dr. Collins, „A Critical Analysis of Athol Fugard’s Social Vision in Four Selected Plays”, *Journal of educational and Social Research*, MCSER Publishing, Rome-Italy, Vol 4, No1, 2014 PDF
- Okoronkwo, Samuel, „Drama and the Rhythms of Social Reality: A Sociological Perspexive on Athol Fugard’s Sizwe Banzi is Dead”, *Academic Research International*, Vol. 1, Issue 3, 2011 PDF

- Omond, Roger, *The Apartheid Handbook*, England: Penguin Books, 1985.
- Park, Robert, "Forward" in Wirth, Louis, *The Ghetto*, Chicago: University of Chicago Press, 1956.
- Pearce, Brian, "Athol Fugard" in *Reader's Guide to Literature in English* ed. Hawkins-Daddy, Mark, London, Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1996, p. 309-310
- Plato, Republic, trans. Desmond Lee, 2nd ed. Harmondsworth: Penguin, 1974.
- Proshansky, Harold M., Fabian Abbe K. and Robert Kaminoff. 1983. "Place-Identity: Physical World Socialization of the Self" in *Journal of Environmental Psychology*, pp. 57 – 83.
- Qazimi, Shukran. 2014. "Sense of Place and Place Identity" in *European Journal of Social Sciences Education and Research* vol.1, no. 1, pp. 306 – 310.
- Ravid, Benjamin, "Ghetto: Etymology, Original Definition, Reality, and Diffusion", in *The Ghetto in Global History: 1500 to the Present* ed. by Wendy Z. Goldman and Joe William Trotter, Jr., New York: Routledge, 2018.
- Reddy, E.S.; Gopalkrishna, Gandhi, ed., *Gandhi and South Africa 1914-1948*, Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1993.
- Rich, Adrienne, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, New York: W. W. Norton & Company Inc., 1995.
- Riley, Robert B., "Attachment to the Ordinary Landscape" in *Place Attachment* eds. Irwin Altman and Setha M. Low, New York: Plenum Press, 1992, pp. 13 – 32.
- Rusch, Neil, "Profane Illumination: An Interview with Athol Fugard" in *English in Africa* Vol. 41, No. 2, Rhodes University: October 2014, pp. 115 – 144 <https://www.jstor.org/stable/24389459?read-now=1&refreqid=excelsior> Accessed 10 Jan. 2023
- Sarzin, Anne, *Athol Fugard: His Dramatic Work with Special Reference to His Later Plays*, 1987

- https://open.uct.ac.za/bitstream/handle/11427/22466/thesis_hum_1987_sarzin_anne.pdf?sequence=1&isAllowed=y Accessed 14 March 2023
- Seamon, David, "Place Attachment and Phenomenology: The Synergistic Dynamism of Place" in *Place Attachment in Theory, Methods and Research* eds. Lynne Manzo and Patrick Devine-Wright. New York: Routledge/Francis & Taylor, 2013.
- Seidenspinner, Margarete, *Exploring the Labyrinth: Athol Fugard's Approach to South African Drama*, Essen: Verlag Die Blaue Eule, 1986.
- Shamsuddeen, Bello, *Suppression and Expression: The Loud and Silenced Voices in Athol Fugard, John Kani and Winston Ntshona's The Island*, Art-Sanat 2016/Histart 15 Special Issue PDF
- Shelley, Allan, *Athol Fugard: His Plays, People and Politics*, London: Oberon Books, 2012.
- Sinnreich, Helene J., "Hunger in the Ghettos" in *The Ghetto in Global History: 1500 to the Present* ed. by Wendy Z. Goldman and Joe William Trotter, Jr., New York: Routledge, 2018.
- Smedley, Audrey, "'Race' and the Construction of Human Identity", in *American Anthropologist*, vol. 100, No. 3 (Sep., 1998), pp 690 –702, retrieved from https://www.jstor.org/stable/682047?read-now=1&refreqid=excelsior%3Ac0433472044e6c7ae16d201a634f0b91&seq=1#page_scan_tab_contents Accessed 7 May 2021
- Snail, Mgwebi, "The Black Consciousness Movement in South Africa: A Product of the Entire Black World" in *Historia Actual Online* 2008, 51 – 68.
- Sobukwe, Robert M., *Inaugural Speech*, Inaugural Convention of the PAC 1959. <https://www.sahistory.org.za/archive/robert-sobukwe-inaugural-speech-april-1959>
- Solanke, Stephen Oladele, "Mythotypes and Sociological Imports in the Apartheid World of Sizwe Banzi is

- Dead” in *Crossroads, A Journal of English Studies* 7, 4/2014, p. 33-45 PDF.
- Sophocles, *Antigone*
https://mthoyibi.files.wordpress.com/2011/05/antigone_2.pdf
- Staszak, Jean-Francois, “Other/otherness” in *International Encyclopedia of Human Geography*, 2008, PDF. Accessed 15 May 2020
- Stow, Kenneth R., *Alienated minority: The Jews of Medieval Latin Europe*, Cambridge: Harvard University Press, 1994.
- Stubbs, Aelred C.R., ed., *I Write What I Like: Steve Biko. A selection of his writings*, Oxford: Heinemann, 1987.
- Sulcas, Roslyn, *Athol Fugard Tells of a Great Outsider Artist*, 2015
<https://www.nytimes.com/2015/05/03/theater/athol-fugard-tells-of-a-great-outsider-artist.html> Accessed 14 March 2023
- Thompson, Leonard, *A History of South Africa*, New Haven: Yale Nota Bene, 2001.
- Tlali, Miriam, “Sophiatown or Triomf?” in *Sophiatown Renaissance: A Reader*, ed. by Ntongela Masilela, 1975, pp. 136 – 144.
<http://pzacad.pitzer.edu/NAM/general/essays/Sophiatown%20Reader%20Real.pdf> Accessed 7 May 2021
- Trinya, Kontein, *Protest without Placards: Themes and Techniques in Athol Fugard’s Anti-apartheid Plays, Frontiers of Language and Teaching*, 2014, 5(1), 171-179 PDF
- Tuan, Yi-Fu, “Space and Place: Humanistic Perspective” in *Philosophy in Geography* eds. S. Gale and G. Olsson, 1979, pp. 387 – 427.
- Vandenbroucke, Russel, *Truths the Hand can Touch*, Theatre Communications Group, New York, 1985.
- Visser, Nicholas, “Drama and Politics in a State of Emergency: Athol Fugard’s My Children! My Africa!” in *Twentieth Century Literature*, Vol. 39, No. 4, p. 486-502

http://www.jstor.org/stable/441583?seq=1#page_scan_tab_contents Accessed 7 May 2021

- Waldenfels, Bernhard, “The Boundaries of Orders”, *Philosophica* 73: 71 – 86, 2004
- *The Question of the Other*, Hong Kong: The Chinese University Press, 2007
- Walder, Dennis, *Athol Fugard*, England: Northcote House Publishers, 2003.
- Waters, Malcolm, “Patriarchy and Viriarchy: an Exploration and Reconstruction of Concepts of Masculine Domination” in *Sociology*, Vol. 23, No. 2, May 1989, 193–211.
- Wertheim, Albert, *The Dramatic Art of Athol Fugard: From South Africa to the World*, Bloomington: Indiana University Press, 2000.
- Wertheim, Albert, *The Dramatic Art of Athol Fugard: From South Africa to the World*, Bloomington: Indiana University Press, 2000.
- Wilson, Lindy, *Steve Biko. Ohio Short Stories of Africa*, Athens: Ohio University Press, 2011.
- Wirth, Louis, *The Ghetto*, Chicago: University of Chicago Press, 1956, chapters 1 – 3.
- Wolpe, Harold, “Capitalism and Cheap Labour-Power in South Africa. From Segregation to Apartheid” in Beinart, William/ Dubow, Saul (eds.): *Segregation and Apartheid in Twentieth-Century South Africa*, London: Routledge, 1995, 60 – 91.
- Zach, Jessica Werener, “My Brother’s Keeper: An Interview with Athol Fugard” in *Words on Plays* ed. American Conservatory Theatre, 2008.

Websites and Interviews

The Black Sash Human Rights Organisation

<https://www.blacksash.org.za/index.php/our-legacy/history-of-the-black-sash>

COSATU

<http://www.cosatu.org.za/>

South African History Online

sahistory.org.za

Online Dictionary

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/apartheid>

<https://www.britannica.com/topic/apartheid>

The Freedom Charter of South Africa, New York: the United Nations Center, 1955

<https://projects.kora.matrix.msu.edu/files/210-808-4720/PNUNCAA87opt.pdf>

The New York Times

<https://www.nytimes.com>

The TRC Report

<https://www.justice.gov.za/trc/report/index.htm> 5

Online Etymology Dictionary:

<https://www.etymonline.com/word/patriarchy>

<https://www.etymonline.com/word/motherhood>

Battersby, John, "Athol Fugard. The face of South Africa's Conscience" in *The Christian Science Monitor*, Johannesburg 1992, <https://www.csmonitor.com/1992/0714/14101.html>. Accessed 7 Aug. 2021.

Boyd, Chris, Athol Fugard on 'Tsotsi', Truth and reconciliation, Camus, Pascal and "courageous pessimism"..., *San Diego*, 2006 <http://chrisboyd.blogspot.com/2006/02/athol-fugard-on-tsotsi-truth-and.html?m=1> Accessed 7 May 2021

Paul Allen, "Interview with Athol Fugard," *New Statesman and Nation* 3, no. 17 (7 September 1990): 38

Smith, Colin, Interview with Athol Fugard, *White Man on a Tightrope*, Observer, London, Jan. 1974

In-depth Interview with Athol Fugard, YouTube, produced and uploaded by Tekweni Media, 1992 <https://www.youtube.com/watch?v=YtkbPMd6Mks> Accessed 7 Jan. 2023

Long Wharf Theatre, *Athol Fugard for 'Have You Seen Us?'* https://www.youtube.com/watch?v=O_j2wgToVZQ Accessed 7 May 2021

Image

<https://www.theguardian.com/world/2016/jun/16/soweto-uprising-40-years-on-hector-pieterse-image-shocked-the-world>